

Kieli on sielun peili

Yleisen käsityksen mukaan lapsi oppii äidinkiелensä muoto- ja lauserakenteen neljänteen ikävuoteen mennessä. Ulkopuolinen ohjailtavuus on sitä voimakkaampaa mitä heikommin hallitsemme kieltä. Viestinnän tekninen kehitys on lisännyt valtavasti tiedon tulvaa, mutta samalla vähentänyt kykyämme suodattaa sitä. Kirjoitus-, luku- ja puhetaito eivät synny tyhjästä, saati älypuhelinien tuottamina. Kännykkä on hyvä renki, mutta huono isäntä pitää paikkaansa.

Huhtikuun yhdeksäs päivä on ollut Mikael Agricolan päivä vuodesta 1960, ja vuodesta 1978 alkaen se on ollut kalenterissa myös suomen kielen päivä. Mikael Agricola (1510–1557) kirjoitti ensimmäisen painetun suomenkielisen Abckirian vuonna 1543. Juhlapäiväksi on otettu kuitenkin Agricolan kuolinpäivä, koska tarkkaa syntymäpäivää ei tiedetty. Päivä on samalla myös toisen suomen kielen isän, Elias Lönnrotin (1802–1884) syntymäpäivä.

Agricolan tehtäväkseen ottama käännöstyö edellytti yhteisen kirjakielen löytämistä ja osin keksimistäkin. Agricola koosti eri suomen kielen murteista yleiskielen, jonka perustana hän säilytti Turun seudulla puhutun, suomen kielen äidiksi katsomansa, murteen. Uusia sanoja oli kuitenkin lainattava Suomen murteiden lisäksi muista kielistä. Suomen kielessä on runsaasti venäjän kielestä tulleita sanoja, kuten majakka, savotta ja kolpakko. Monet merenkulun sanat, kuten ankkuri ja ruori ovat puolestaan tulleet ruotsista.

Kantasuomi on suomen lähin kantakieli, josta ovat kehittyneet itämerensuomalaiset kielet eli suomi, karjala, vepsä, lyydi, inkeroinen, vatja, viro ja liivi. Ne ovat varsin läheistä sukua keskenään, vaikka esimerkiksi viro ei olekaan suomalaisille täysin ymmärrettävää. Kantasuomea on puhuttu ajanlaskun alun tienoille, jonka jälkeen siitä ovat alkaneet kehittyä nykyiset itämerensuomalaiset kielet.

Yleiskielen mukaista suomea puhutaan niin kuin sitä kirjoitetaan, sillä yhtä äännettä vastaa keskimäärin yksi kirjain ja pitkää äännettä merkitään kahdella kirjaimella. Englannin kielen kirjoitusasua ei voi johtaa samalla tavalla suoraan puheesta. Monissa kielissä asiat on ilmaistava lauseessa tarkkaan määritellyssä sanajärjestyksessä. Suomen kielessä sanajärjestys voi kuitenkin vaihdella joustavasti, koska lauseen merkitys selviää sanojen taivutuksesta. Suomen kielessä on peräti viisitoista sijamuotoa, kun englannin kielessä niitä on vain kolme. Suomen kieli kuuluu neliportaisen vaikeusasteikon kolmanteen luokkaan, ja sen omaksuminen vaatii keskimäärin 1100 tuntia ennen kuin mukaansa-tempaava keskustelu on mahdollista.

Kieli luo todellisuutta

Perinteisesti kielen on ajateltu kuvaavan todellisuutta. Nykyisin on kuitenkin aiempaa enemmän kiinnitetty huomiota siihen, että kieli ei välitä vain tosiasioita vaan myös tunteita ja arvoja. Samalla kun se heijastaa kielenkäyttäjän asenteita ja toimintaa, se luo myös todellisuutta, muokkaamalla näkemyksiä maailmasta ja ihmisistä. Kieli on tehnyt mahdolliseksi tieteen, taiteen ja uskonnon kehittymisen.

Kielen sanotaan ohjaavan ajatuk-siamme. Sanavalinnat ohjaavat maailmankuvaamme.

Kielen avulla luodaan jatkuvas-ti sellaista todellisuutta, jolle ei ole konkreettisia vastineita, kuten

tasa-arvo, hyvinvointi ja onni. Mitään niistä ei voi konkreettisesti osoittaa ja kosketella. Kielellä voidaan rakentaa niille merkityksiä ja antaa tulkintoja. Jokainen teksti ja puheenvuoro voi muuttaa tai vahvistaa aikaisempia tulkintoja. Hyvä esimerkki ovat ympäristöasiat, jotka ovat monin paikoin nousseet väheksytyistä reunahuomautuksista valtavirraksi.

Sanojen mukana kulkee paljon muitakin merkityksiä kuin yksittäisen sanan merkitykset. Sanat viittaavat itseään suurempiin ja laajempiin kokonaisuuksiin, jopa kokonaisiin maailmanselityksiin. Yöpakkasten metaforista käyttöä ei ymmärrä, ellei tunne Suomen historian sodanjälkeisiä vaiheita. Vierihoidtoa ei ymmärrä, ellei tiedä, millaisia muita hoitokäytäntöjä synnytyssairaaloissa on. Silloin kun kaikki puhelimet olivat johdolla kiinni seinässä, ei kukaan puhunut lankapuhelimesta.

Kielen
olennaisina
mekanismeina
pidetään
maailman
jaottelemista ja
nimeämistä

Puhutun kielen historia alkaa kirjoitetun kielen synnystä

Kieli on ihmisten sopimuksenvarainen äännesymbolien järjestelmä. Se on ensisijaisesti puhetta, mutta kirjoitetussa kielessä sitä muunnetaan osittain luettavaksi. Kirjoitetun kielen katsotaan syntyneen Mesopotamiassa 5400 vuotta sitten nuolenpääkirjoituksena, jossa ei ollut nykykäsityksen mukaisia kirjaimia, vaan se koostui merkeistä, jotka edustivat äännettä tai kokonaista sanaa. Sen vuoksi nuolenpääkirjoitus ei ollut sidottu vain yhteen puhuttuun kieleen vaan se oli helposti muokattavissa eri kieliin. Arkeologisten todisteiden perusteella nuolenpääkirjoitusta käytettiin noin 15 eri kielessä. Useimmat löydetyistä savitauluista oli kirjoitettu sumerin ja akkadin kielillä, jotka eivät olleet sukulaiskieliä.

Nuolenpääkirjoitusta käytettiin eri kulttuureissa vielä ajanlaskun alun tienoilla. Aluksi sitä kirjoitettiin oikealta vasemmalle pystysuoraan. Ajan mittaan kirjoitus muuttui vasemmalta oikealle vaakasuoraan. Useiden vaiheiden jälkeen lopulta siirryttiin nykymuotoiseen aakkoskirjoitukseen noin 2000 vuotta sitten.

Aakkosten varhaishistoria

Egyptissä oli kehitetty 4700 vuotta sitten noin 22 hieroglyfiä kuvaamaan yksittäisiä konsonantteja ja yksi hieroglyfi, jota käytettiin kuvaamaan sanan alkua tai sanan viimeistä vokaalia. Hieroglyfejä käytettiin logogrammien ääntämisohjeina, kuvaamaan tavutusmuotoja ja myöhemmin myös kuvaamaan lainasanoja. Kuitenkin, vaikka järjestelmä oli luonteeltaan aakkosmainen, se ei ollut puhtaasti kirjoitusjärjestelmä.

Ensimmäinen varsinainen aakkosto kehittyi noin 4000 vuotta sitten ja sitä käytettiin kuvaamaan seemi-läisten työläisten käyttämää kieltä. Seuraavien viiden vuosisadan

RISTO-NIMI ERI AIKAKAUSINA

The diagram illustrates the evolution of the word "RISTO" across different historical writing systems. On the left, a vertical label reads "Nuolenpääkirjoitus (5200 vuotta sitten)". To its right, five rows of symbols represent the word in different systems: 1. Hieroglyphs (4700 years ago) showing five distinct pictorial symbols. 2. Proto-sinai (3750 years ago) showing five stylized symbols. 3. Phoenician (3000 years ago) showing five symbols that are more abstract and linear. 4. Old Latin (2500 years ago) showing five letters that are blocky and geometric. 5. Roman (2000 years ago) showing the modern Latin letters "R", "I", "S", "T", and "O".

Hieroglyfi (4700 vuotta sitten)

Proto-sinai (3750 vuotta sitten)

Foinikialainen (3000 vuotta sitten)

Vanha Latina (2500 vuotta sitten)

Roman (2000 vuotta sitten)

aikana aakkosto levisi pohjoiseen ja kaikki nykyisin käytetyt aakkostot pohjautuvat joko suoraan tai epäsuorasti siihen.

Aakkokset luomassa mielenmaisemaa

Kriittinen kynnys, joka ylittyi noin 2500 vuotta sitten, jolloin länsimaisen maailman ihmisen tietoisuus muuttui pääasiassa suullisesta ja heimokehyksestä suurelta osin kirjoitetuksi ja abstraktiksi. Tätä muutosta on kutsuttu henkisen egon syntymiseksi - itsenäisen, tahallisen ja ainutlaatuisen yksilöllisen tietoisuuden syntymiseksi. Kuitenkin länsimaissa tähän syntymään vaikutti erottamattomasti täysin uusi kirjallinen keksintö - aakkosten

kreikkalainen versio. Länsimaailman kuuluisin filosofi Platon asui juuri sillä hetkellä, kun tämä uusi keksintö levisi nopeasti koko muinaisessa Kreikassa, ja esitti ontologiaansa ihmisen irtautumisesta aistimaailmasta. Platonille "todellinen maailma" on transsendenttien ideoiden abstrakti maailma, josta aistillinen, ihmismaailmamme on vain kalpea heijastus. Onko vain sattumaa, että maailman abstraktisin lukutaitotyökalu (kreikkalaiset aakkokset) ja maailman abstraktisin ja ruumiittomin filosofia (Platonin teoria ideoista) sattuiivat vain kukoistamaan muinaisessa Kreikassa täsmälleen samaan aikaan historiassa?

Ei kieltä ei mieltä

Yhdysvaltalainen psykologi Julian Jaynes (1920-1997) tunnetaan parhaiten vuonna 1976 ilmestyneestä teoksestaan *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Siinä hän väittää, että muinaisajan ihmisiltä puuttui tietoisuus käsitteen nykyisessä merkityksessä. Jaynes määritteli tietoisuudeksi sen, mitä filosofit nimittävät ”metatietoisuudeksi”: sitä ovat tietoisuus tietoisuudesta, ajatukset ajattelusta, toiveisiin kohdistuvat toiveet, uskomuksia koskevat uskomukset.

Jaynesin mukaan muinaiset ihmiset eivät vielä 3000 vuotta sitten pohdiskelleet asioita tavalla, joka olisi osoittanut metatietoisuutta, ja he toimivat automaattisten, tiedostamattomien käyttäytymismallien mukaisesti. Metatietoisuuden sijasta ihmisten käyttäytymistä hallitsi tuolloin se, mitä Jaynes nimitti ”kaksikamariseksi mieleksi”. Kun totuttu tapa ei riittänyt ratkaisemaan, miten uusissa tilanteissa piti toimia ja päätöstilanne aiheutti stressiä, hermoston toimintaa ”hallitsevassa”, vasemmassa aivopuoliskossa ilmeni kuuloaistin halusinaatio, joka oli peräisin niin sanotusta ”hiljaisesta”, oikean aivopuoliskon ohimolohkosta, mutta jota pidettiin päällikön tai jumalan äänenä ja jota välittömästi ja kyselemättä toteltiin.

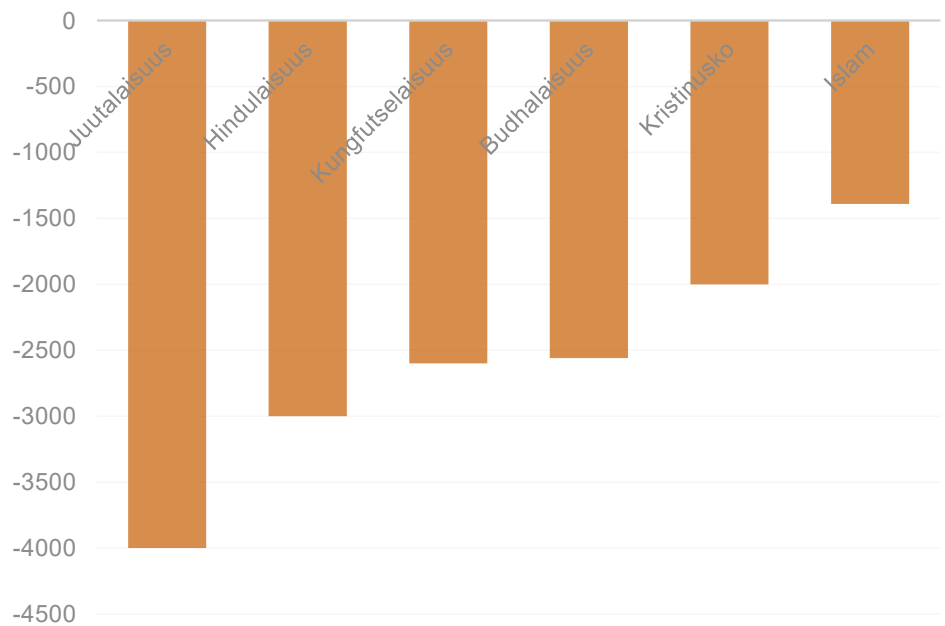
Jaynes väittää, että on olemassa geneettinen perusta sellaisille hallusinaatioille meissä kaikissa, josta syntyi kaksikamarisen mielen perusta. Se luultavasti kehittyi ihmisen genomiksi myöhään pleistoseenikaudella, joka päättyi 11 500 vuotta sitten. Pleistoseenikaudelle olivat ominaisia toistuvat jääkaudet ja ihmisen nopea evoluutio, sekä aivan lopussa myös kiihtyvä kivikautinen kulttuurikehitys ja maanviljelyksen ensivaiheet.

Kieleen perustuva tietoisuus

Julian Jaynes tutki tietoisuutta monien vuosien ajan, tajuten, että kieli on välttämätöntä introspektiiviselle tietoisuudelle, ja hän kuvaa prosessia, jolla metaforinen kieli luo sisäisen ”mielentilan”. Tämä kieleen perustuva tietoisuus opittiin vasta kaksikamarisen mielen hajoamisen jälkeen. Tuska siitä, ettei tiennyt mitä tehdä jumalien menetyksen aiheuttamassa kaaoksessa loi sosiaaliset olosuhteet, jotka saattoivat johtaa uuden mentaliteetin keksimiseen vanhan tilalle.

Jaynesin mukaan Lähi-idässä kaksikamarinen sivilisaatio sai alkunsa, noin 12 000 vuotta sitten. Tämä ajoitus näkyy Mesopotamian todisteissa, joissa kaksikamarisen mielen hajoaminen 3200 vuotta sitten oli jo melko selvää. Se johtui kaoottisista yhteiskunnallisista hajoamisista, ylikansoituksesta ja luultavasti siitä, että kirjoittaminen korvasi kuuloi- sen komentotavan. Tämä hajoaminen johti moniin käytäntöihin, joita kutsumme nykyään uskonnollisiksi ja jotka olivat pyrkimyksiä palata jumalten kadonneisiin ääniin, kuten rukous, uskonnollinen palvelus ja ennustamiset, jotka ovat uusia tapoja tehdä päätöksiä oletettavasti palaamalla jumalien ohjeisiin yksinkertaisen analogian perusteella. Tuona aikakautena myös eri uskonnot saivat alkunsa.

PÄÄUSKONTOJEN SYNTY vuotta sitten

Tietoisuus tietoisuudesta

Peilisolujen löytyminen kolme vuosikymmentä sitten tarjoaa esimerkin siitä, miten tietoisuuden ongelmaa lähestytään neurobiologian kautta. Italialainen neurofysiologi Giacomo Rizzolatti työtovereineen osoitti, että apinoiden aivoissa on hermosoluja, jotka eivät ainoastaan osallistu yksilön omien tarkoitushakuisten liikkeiden suorittamiseen. Ne reagoivat myös voimakkaasti silloin kun yksilö tarkkailee toisen yksilön tarkoitushakuista toimintaa. Näitä soluja kutsutaan peilisoluiksi, jossa tahdonalaisen toiminnan piirteet ”tunkeutuvat” havainnoitsijan peilisoluihin. Monet tutkijat olettavat, että peilisolujen avulla pystymme havaitsemaan tekoihin liittyviä intentioita ja emotionaalisia vivahteita.

Peilisolut mahdollistavat, että pystymme pohtimaan myös omaa identiteettiämme, emotionaalisia kuvioitamme, voitomaisia asemiamme. Voimme tuntea empatiaa toisia kohtaan, mutta myös itseämme kohtaan. Pystymme tulemaan itsetietoisiksi ja jopa olemaan tietoisia siitä, että olemme tietoisia.

Aivot siis heijastavat omaa heijastuskyykään, kuten peilien tunneli äärettömyyteen. Solutasolla olemme tietoisia siitä, että olemme tietoisia siitä, että olemme tietoisia yhä hienostuneemmasta, ja vapautuneita normaaleista havaintorajoitteista. Voisiko tämä olla neurofysiologinen selitys hengellisen heräämisen ilmiöille?